

Nr 21

Socialförsäkringsutskottets betänkande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1972: 55 med förslag till lag om ändring i lagen (1962: 381) om allmän försäkring, m. m., jämte motioner.

Propositionen

Genom en den 10 mars 1972 dagtecknad proposition, 1972: 55, har Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden, föreslagit riksdagen att antaga följande förslag till

- 1) lag om ändring i lagen (1962: 381) om allmän försäkring,
- 2) lag om ändring i förordningen (1954: 519) angående kostnadsfria eller prisnedsatta läkemedel,
- 3) lag om ändring i förordningen (1959: 552) angående uppbörd av vissa avgifter enligt lagen om allmän försäkring, m. m.

I propositionen redovisas en översyn av lagreglerna för förtidspension i de delar där tillämpningssvårigheter uppkommit. Därvid föreslås sådana ändringar i lagen om allmän försäkring att en äldre förvärvsarbete som blivit utförsäkrad från arbetslöshetsförsäkringen skall kunna erhålla förtidspension i form av folkpension och ATP, om han är varaktigt arbetslös. De nya bestämmelserna föreslås träda i kraft den 1 juli 1972.

Dessutom läggs i propositionen bl. a. fram förslag till de författningsändringar som föranleds av förslaget i prop. 1972: 24 att den allmänna försäkringen fr. o. m. den 1 januari 1973 skall svara för kostnaden för vissa förbrukningsartiklar, vilka för närvarande bekostas från anslaget Bidrag till vissa hjälpmedel för handikappade.

1) Förslag till
Lag om ändring i lagen (1962: 381)
om allmän försäkring

Härigenom förordnas, att 7 kap. 1 och 2 §§, 13 kap. 1 §, 16 kap. 5, 7 och 8 §§ samt 18 kap. 9 § lagen (1962: 381) om allmän försäkring skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

7 kap.

1 §¹

Rätt till folkpension i form av förtidspension tillkommer försäkrad, som fyllt sexton år och som ej åtnjuter ålderspension enligt denna lag, för tid före den månad, då han fyller sextiosju år, därest hans arbetsförmåga på grund av sjukdom eller annan nedsättning av den fysiska eller psykiska prestationsförmågan är nedsatt med minst hälften och nedsättningen kan anses varaktig.

Rätt till förtidspension tillkommer även äldre försäkrad, som är arbetslös och som i egenskap av medlem i erkänd arbetslöshetskassa uppburit ersättning från sådan kassa under den längsta tid ersättning kan utgå, därest hans möjlighet att bereda sig fortsatt inkomst genom sådant arbete som han tidigare utfört eller genom annat för honom tillgängligt lämpligt arbete är nedsatt med minst hälften och nedsättningen kan anses varaktig.

Kan nedsättningen av arbetsförmågan icke anses varaktig men kan den antagas bliva bestående avsevärd tid, äger den försäkrade rätt till folkpension i form av sjukbidrag. Sådant bidrag skall vara begränsat till viss tid; och skall i övrigt vad som är stadgat om förtidspension gälla beträffande sjukbidrag.

Kan nedsättning av arbetsförmågan icke anses varaktig men kan den antagas bliva bestående avsevärd tid, äger den försäkrade rätt till folkpension i form av sjukbidrag. Sådant bidrag skall vara begränsat till viss tid; och skall i övrigt vad som är stadgat om förtidspension enligt första stycket gälla beträffande sjukbidrag.

2 §²

Försäkrad, vars arbetsförmåga är nedsatt i sådan grad att intet el-

Försäkrad, vars förmåga eller möjlighet att bereda sig inkomst

¹ Senaste lydelse 1970: 186.

² Senaste lydelse 1970: 186.

Nuvarande lydelse

ler endast en ringa del därav återstår, erhåller hel förtidspension.

Är *arbetsförmågan* nedsatt i mindre grad men likväl med avsevärt mer än hälften, utgår två tredjedelar av hel förtidspension.

I övriga fall utgives halv förtidspension.

Föreslagen lydelse

genom arbete är, till följd av *förhållande som avses i 1 §*, nedsatt i sådan grad att intet eller endast en ringa del därav återstår, erhåller hel förtidspension.

Är *den försäkrades arbetsförmåga eller möjlighet att bereda sig inkomst genom arbete* nedsatt i mindre grad men likväl med avsevärt mer än hälften, utgår två tredjedelar av hel förtidspension.

13 kap.

1 §³

Rätt till tilläggspension i form av *förtidspension* tillkommer enligt vad nedan sägs försäkrad, som ej åtnjuter ålderspension enligt denna lag, för tid före den månad, då han fyller sextiosju år, därest hans *arbetsförmåga* på grund av sjukdom eller annan nedsättning av den fysiska eller psykiska prestationsförmågan är nedsatt med minst hälften och nedsättningen kan anses varaktig samt den försäkrade äger tillgodoräkna sig pensionspoäng för tid före det år, varunder pensionsfallet inträffat.

Kan *nedsättningen* av *arbetsförmågan* icke anses varaktig men kan den antagas bli bestående avsevärd tid, äger den försäkrade rätt till tilläggspension i form av sjukbidrag. Sådant bidrag skall vara begränsat till viss tid; och skall i övrigt vad som är stadgat om förtidspension gälla beträffande sjukbidrag.

Vad i 7 kap. 2 och 3 §§ stadgas skall äga motsvarande tillämpning beträffande förtidspension enligt detta kapitel.

Rätt till tilläggspension i form av *förtidspension* tillkommer enligt vad nedan sägs försäkrad, som ej åtnjuter ålderspension enligt denna lag, för tid före den månad, då han fyller sextiosju år, därest hans *arbetsförmåga* på grund av sjukdom eller annan nedsättning av den fysiska eller psykiska prestationsförmågan är nedsatt med minst hälften och nedsättningen kan anses varaktig samt den försäkrade äger tillgodoräkna sig pensionspoäng för tid före det år, varunder pensionsfallet inträffat. Även om *nedsättning av arbetsförmågan* som nyss sagts icke föreligger, skall äldre försäkrad under de närmare förutsättningar som angivas i 7 kap. 1 § andra stycket äga rätt till förtidspension, därest han är varaktigt arbetslös.

Kan *nedsättning* av *arbetsförmågan* icke anses varaktig men kan den antagas bli bestående avsevärd tid, äger den försäkrade rätt till tilläggspension i form av sjukbidrag. Sådant bidrag skall vara begränsat till viss tid; och skall i övrigt vad som är stadgat om förtidspension enligt första stycket första punkten gälla beträffande sjukbidrag.

* Senaste lydelse 1970: 186.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

16 kap.

5 §

Alderspension utgår från och med den månad varunder den försäkrade fyller sextiosju år eller, om han önskar att pensionen skall börja utgå tidigare eller senare, från och med den månad som anges i pensionsansökningsen.

Förtidspension, barntillägg, invaliditetstillägg och invaliditetsersättning utgå från och med den månad, varunder rätt till förmånen inträtt. I fall som avses i 1 § andra stycket utgår dock förtidspension från och med månaden näst efter den, då beslutet om pension meddelats.

Familjepension utgår från och med den månad då den försäkrade avlidit eller, om han vid sin död åtnjöt ålderspension eller förtidspension, från och med månaden näst efter den, varunder dödsfallet inträffat.

Pension må ej utgå för längre tid tillbaka än tre månader före ansökningsmånaden.

Vid utbetalning av folkpension för förfluten tid till försäkrad, vars make uppbär folkpension, skall pensionen så minskas, att det sammanlagda beloppet för båda makarna motsvarar vad som skall utgå enligt 6 kap. 2 § eller 7 kap. 4 §.

7 §

Därest *arbetsförmågan* väsentligt förbättras för försäkrad som åtnjuter förtidspension, skall pensionen indragas eller minskas med hänsyn till förbättringen.

Därest *förmågan eller möjligheten att bereda sig inkomst genom arbete* väsentligt förbättras för försäkrad som åtnjuter förtidspension, skall pensionen indragas eller minskas med hänsyn till förbättringen.

8 §

Försäkrad som åtnjuter förtidspension är skyldig att, om hans arbetsförmåga väsentligt förbättras, utan oskäligt dröjsmål göra anmälan härom hos allmän försäkringskassa. Motsvarande skall beträffande den som åtnjuter änkepension eller förmån enligt 9 kap. gälla, om förhållandena så ändras att rätten till pensionen eller förmånen därav påverkas. Är den försäkrade omyndig, åvilar anmälningsskyldigheten förmyndaren.

Försäkrad som åtnjuter förtidspension enligt 7 kap. 1 § första stycket är skyldig att, om hans arbetsförmåga väsentligt förbättras, utan oskäligt dröjsmål göra anmälan härom hos allmän försäkringskassa. Motsvarande skall beträffande *försäkrad, vars rätt till förtidspension grundats på varaktig arbetslöshet, så ock* den som åtnjuter änkepension eller förmån enligt 9 kap. gälla, om förhållandena så ändras att rätten till pensionen eller förmånen därav påverkas. Är

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

den försäkrade omyndig, åvilar anmälningsskyldigheten förmyndaren.

Underlåtes anmälan som avses i första stycket utan giltigt skäl, må pensionen eller förmånen indragas för viss tid eller tills vidare.

18 kap.

9 §⁴

Ledamot av allmän försäkringskassas styrelse skall vara svensk medborgare. Uppdraget må ej innehavas av den som är omyndig eller i konkurstillstånd. Ej heller må den vara styrelseledamot som är ledamot i eller befattningshavare vid försäkringsdomstolen eller som är i riksförsäkringsverkets eller allmän försäkringskassas tjänst.

Ledamot av allmän försäkringskassas styrelse skall vara svensk medborgare. Uppdraget må ej innehavas av den som är omyndig. Ej heller må den vara styrelseledamot som är ledamot i eller befattningshavare vid försäkringsdomstolen eller som är i riksförsäkringsverkets eller allmän försäkringskassas tjänst.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1972. Bestämmelserna i 16 kap. 5 § skall dock ej tillämpas i fråga om pensionsbelopp, som belöper på tid före ikraftträdandet.

⁴ Senaste lydelse 1971: 631.

**2) Förslag till
Lag om ändring i förordningen (1954: 519)
angående kostnadsfria eller prisnedsatta
läkemedel**

Härigenom förordnas, att rubriken till förordningen (1954: 519) angående kostnadsfria eller prisnedsatta läkemedel¹ samt 4 § förordningen skall ha nedan angivna lydelse.

Kungl. Maj:ts förordning angående kostnadsfria och prisnedsatta läkemedel m. m.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 §²

Har från apotek mot recept utlämnats läkemedel, som avses i 2 §, kostnadsfritt eller läkemedel, varom sägs i 3 §, till nedsatt pris, äger den som driver apoteket i den ordning Konungen bestämmer av riks-försäkringsverket erhålla ersättning med belopp motsvarande i förra fallet fastställt försäljningspris och eljest föreskriven prisnedsättning.

I den mån Konungen så förordnar, skall den som är omfattad av sjukförsäkring enligt lagen (1962: 381) om allmän försäkring och vistas här i riket kostnadsfritt erhålla injektionssprutor, kanyler, katetrar, bandage och därmed jämför-liga förbrukningsartiklar, som han fortlöpande behöver på grund av allvarlig sjukdom eller efter be-handling för sådan sjukdom. Be-stämmelserna i denna förordning om läkemedel äger motsvarande tillämpning på sådana förbruk-ningsartiklar.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1973.

¹ Förordningen omtryckt 1962: 405.

² Senaste lydelse 1970: 206.

**3) Förslag till
Lag om ändring i förordningen (1959: 552)
angående uppbörd av vissa avgifter enligt
lagen om allmän försäkring, m.m.**

Härigenom förordnas, att 14 och 36 §§ förordningen (1959: 552) angående uppbörd av vissa avgifter enligt lagen om allmän försäkring, m. m.¹ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

14 §²

Har arbetsgivare i uppgift eller upplysning, avlämnad till ledning för beräkning av avgiftsunderlag, lämnat oriktigt meddelande och har meddelandet följts eller har eljest meddelandet föranlett att avgiftsunderlag för honom icke blivit bestämt eller blivit bestämt till för lågt belopp, skall riksförsäkringsverket bestämma det avgiftsunderlag, som genom berörda förfarande undandragits. Sådant avgiftsunderlag må dock ej bestämmas om vad som undandragits är att anse såsom ringa.

Föreligga sådana omständigheter att avgiftsunderlag som avses i föregående stycke skall bestämmas och kan på grund av vad sålunda och i övrigt förekommit antagas att av arbetsgivaren lämnad uppgift eller upplysning icke varit av beskaffenhet att kunna läggas till grund för en riktig beräkning av avgiftsunderlaget, skall avgiftsunderlaget bestämmas med tillämpning av 10 §.

Vad ovan sagts skall äga motsvarande tillämpning om arbetsgivare, churu uppgiftspliktig, underlåtit avlämna uppgift eller infördrad upplysning.

*Om riksförsäkringsverkets beslut
skall arbetsgivaren underättas.*

Avgiftsunderlag som avses i denna paragraf må icke bestämmas efter utgången av sjätte året efter utgiftsåret. Har arbetsgivaren avlidit, påföres avgiftsunderlaget hans dödsbo, dock att sådan påföring icke må ske med mindre fråga därom prövats inom två år efter utgången av det kalenderår, under vilket bouppteckning efter honom blivit ingiven för registrering.

Har arbetsgivaren åtalats för skattebrott som avser hans arbetsgivaravgift må, även efter utgången av den i femte stycket angivna tiden, avgiftsunderlag bestämmas

Har arbetsgivaren åtalats för skattebrott som avser hans arbetsgivaravgift må, även efter utgången av den i fjärde stycket angivna tiden, avgiftsunderlag bestämmas för

¹ Förordningen omtryckt 1962: 396. Senaste lydelse av rubriken 1962: 396.

² Senaste lydelse 1971: 73.

Nuvarande lydelse

för det utgiftsår, som åtalet avser. Avgiftsunderlag må dock icke bestämmas med mindre fråga därom prövats före utgången av kalenderåret efter det då åtalet skett. Har arbetsgivaren avlidit skall fråga om påföring av avgiftsunderlag för dödsboet prövas inom sex månader från dödsfallet. Bifalles åtalet ej till någon del, skall det med stöd av detta stycke påförda avgiftsunderlaget undanröjas av riksförsäkringsverket.

Sjätte stycket äger motsvarande tillämpning i fall då den som har företrätt juridisk person åtalats för skattebrott som avser den juridiske personen påfört avgiftsunderlag.

Föreslagen lydelse

det utgiftsår, som åtalet avser. Avgiftsunderlag må dock icke bestämmas med mindre fråga därom prövats före utgången av kalenderåret efter det då åtalet skett. Har arbetsgivaren avlidit skall fråga om påföring av avgiftsunderlag för dödsboet prövas inom sex månader från dödsfallet. Bifalles åtalet ej till någon del, skall det med stöd av detta stycke påförda avgiftsunderlaget undanröjas av riksförsäkringsverket.

Femte stycket äger motsvarande tillämpning i fall då den som har företrätt juridisk person åtalats för skattebrott som avser den juridiske personen påfört avgiftsunderlag.

36 §

Förmenar arbetsgivare att arbetsgivaravgift påförts honom obehörigen eller med oriktigt belopp, äger han söka rättelse hos riksförsäkringsverket inom ett år efter det han erhållit vederbörlig debetsedel eller räkning. Då fråga är om storleken av avgiftsunderlag skall vad nu sagts icke gälla, om arbetsgivaren erhållit underrättelse som avses i 12–14 §§.

Ingår arbetsgivaravgiften i slutlig skatt må ansökningen om rättelse ingivas till den lokala skattemyndighet, som verkställt debiteringen av skatten. Myndigheten har att med eget yttrande översända ansökningen till riksförsäkringsverket.

Förmenar arbetsgivare att arbetsgivaravgift påförts honom obehörigen eller med oriktigt belopp, äger han söka rättelse hos riksförsäkringsverket inom ett år efter det han erhållit vederbörlig debetsedel eller räkning. Då fråga är om storleken av avgiftsunderlag skall vad nu sagts icke gälla, om arbetsgivaren erhållit underrättelse som avses i 15 §.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1972.

Motionerna

Med anledning av propositionen har väckts följande motioner

1) motionen 1972: 1579 av herr Antonsson m. fl. (c) vari hemställs att riksdagen — med de begränsningar som föreslås i motionen — beslutar att äldre varaktigt arbetslös, som ej är utförsäkrad från erkänd arbetslöshetskassa men som i övrigt uppfyller de villkor som uppställs i propositionen, skall äga rätt till förtidspension och att vederbörande utskott får i uppdrag att utarbeta erforderlig författningstext;

2) motionen 1972: 1580 av herr Jonsson i Mora m. fl. (fp) vari hemställs att riksdagen

a. uttalar att den åldersgräns som uppställs som riktpunkt för tillämpningen av den mildare pensionsprövningen bör vara 60 år i stället för som för närvarande 63 år,

b. antar propositionen med den ändringen att 7 kap. 1 § lagen (1962: 381) om allmän försäkring erhåller följande såsom *motionärernas förslag* betecknade lydelse:

Kungl Maj:ts förslag

Motionärernas förslag

7 kap.

1 §

Rätt till — — — — — anses varaktig.

Rätt till förtidspension tillkommer även äldre försäkrad, som är arbetslös och som i egenskap av medlem i erkänd arbetslöshetskassa uppburit ersättning från sådan kassa under den längsta tid ersättning kan utgå, därest hans möjlighet att bereda sig fortsatt inkomst genom sådant arbete som han tidigare utfört eller genom annat för honom tillgängligt lämpligt arbete är nedsatt med minst hälften och nedsättningen kan anses varaktig.

Rätt till förtidspension tillkommer även äldre försäkrad, som är arbetslös och som i egenskap av medlem i erkänd arbetslöshetskassa uppburit ersättning från sådan kassa under den längsta tid ersättning kan utgå, därest hans möjlighet att bereda sig fortsatt inkomst genom sådant arbete som han tidigare utfört eller genom annat för honom tillgängligt lämpligt arbete är nedsatt med minst hälften och nedsättningen kan anses varaktig. *Motsvarande skall gälla även den som ej tillhör erkänd arbetslöshetskassa men som under 21 månader uppburit omställningsbidrag enligt 102 § arbetsmarknadskungörelsen.*

Kan nedsättning — — — beträffande sjukbidrag.

3) motionen 1972: 1618 av herr Hagberg m. fl. (vpk) vari hemställs att riksdagen antar propositionen med den ändringen att 7 kap. 1 § lagen (1962: 381) om allmän försäkring erhåller följande såsom *motionärernas förslag* betecknade lydelse:

Kungl. Maj:ts förslag

Motionärernas förslag

7 kap.

1 §

Rätt till — — — — — anses varaktig.

Kungl. Maj:ts förslag

Rätt till förtidspension tillkommer även äldre försäkrad, som är arbetslös och som i egenskap av medlem i erkänd arbetslöshetskassa uppburit ersättning från sådan kassa under den längsta tid ersättning kan utgå, därest hans möjlighet att bereda sig fortsatt inkomst genom sådant arbete som han tidigare utfört eller genom annat för honom tillgängligt lämpligt arbete är nedsatt med minst hälften och nedsättningen kan anses varaktig.

Motionärernas förslag

Rätt till förtidspension tillkommer även äldre försäkrad, som är arbetslös och som i egenskap av medlem i erkänd arbetslöshetskassa uppburit ersättning från sådan kassa under den längsta tid ersättning kan utgå, därest hans möjlighet att bereda sig fortsatt inkomst genom sådant arbete som han tidigare utfört eller genom annat för honom tillgängligt lämpligt arbete är nedsatt med minst hälften och nedsättningen kan anses varaktig. *Sådan rätt tillkommer även person som utan att vara medlem av erkänd arbetslöshetskassa i övrigt uppfyller förutsättningarna för att bli förtidspensionerad.*

Kan nedsättning — — — beträffande sjukbidrag.

4) motionen 1972: 1619 av herr Åkerlind m. fl. (m) vari hemställs att riksdagen — med de begränsningar som föreslås i motionen — beslutar att äldre varaktigt arbetslös, som ej är utförsäkrad från erkänd arbetslöshetskassa men som i övrigt uppfyller de villkor som uppställs i propositionen, skall äga rätt till förtidspension.

Utskottet

I propositionen föreslås bl. a. vissa ändringar i de bestämmelser som gäller rätten till förtidspension. De nya reglerna innebär att äldre förvärvsarbetande som blivit utförsäkrad från arbetslöshetsförsäkringen skall kunna erhålla förtidspension på arbetsmarknadsmässiga grunder utan särskild medicinsk prövning. Förtidspension skall enligt förslaget kunna utgå från såväl folkpensioneringen som tilläggs-pensioneringen.

Rätt till förtidspension tillkommer enligt 7 kap. 1 § lagen om allmän försäkring (AFL) den vars arbetsförmåga på grund av sjukdom eller annan nedsättning av den fysiska eller psykiska prestationsförmågan är nedsatt med minst hälften. Som ytterligare förutsättning gäller att nedsättningen av arbetsförmågan kan anses varaktig. Om arbetsförmågan är helt borta eller så nedsatt att endast en ringa del därav återstår — med "ringa del" skall enligt uttalanden i förarbetena till AFL förstås att arbetsförmågan inte uppgår till en sjättedel — skall hel förtidspension

utgå. Är den nedsatt i mindre grad men likväl med avsevärt mer än hälften utgår två tredjedelar av hel förtidspension. I övriga fall utgår halv förtidspension.

Vid bedömningen i vad mån arbetsförmågan är nedsatt skall enligt 7 kap. 3 § AFL beaktas den försäkrades förmåga att, vid den nedsättning av prestationsförmågan varom fråga är, bereda sig inkomst genom sådant arbete som motsvarar hans krafter och färdigheter och som rimligen kan begäras av honom med hänsyn till utbildning och föregående verksamhet liksom ålder, bosättningsförhållanden och därmed jämförbara omständigheter.

I syfte att förbättra möjligheterna för äldre försäkrade att erhålla förtidspension gjordes genom beslut av 1970 års riksdag (prop. 1970: 66, 2LU 1970: 34) ett tillägg till 7 kap. 3 § AFL av innebörd att bedömningen i vad mån sådana försäkrades arbetsförmåga skall anses nedsatt främst bör avse vederbörandes förmåga och möjligheter att bereda sig fortsatt inkomst genom sådant arbete som han tidigare utfört eller genom annat för honom tillgängligt och lämpligt arbete. 1970 års lagändring tar sikte på två typfall av äldre förvärvsarbetande. Det ena typfallet gäller försäkrad som inte orkar med det arbete han har, det andra sådan försäkrad som p. g. a. företagsnedläggelse eller av liknande orsak förlorat ett arbete som han kunnat sköta — trots ett visst medicinskt handikapp — och som inte kan få ett nytt arbete av liknande slag. 1970 års reform kan sägas innebära att i förstnämnda fall förtidspension skall beviljas om vederbörande har för avsikt att lämna förvärvslivet. En förutsättning är att han inte tämligen omgående kan beredas ett annat arbete utan omskolning eller eljest anses ha goda utsikter att få ett sådant arbete. Den som till följd av företagsnedläggelse eller liknande förlorar ett arbete som han trots ett visst medicinskt handikapp kan sköta kan enligt 1970 års bestämmelser erhålla förtidspension under förutsättning att inte utsikterna att bereda honom arbete anses vara goda.

Av uppgifter i propositionen framgår att förtidspensioneringen genom 1970 års lagändring fått en helt annan omfattning än förut. Antalet beviljade ansökningar om ny eller höjd förtidspension uppgick under tiden den 1 juli 1970—den 30 juni 1971 till ca 51 000 vilket i förhållande till den närmast föregående tolv månadersperioden, då antalet sådana ansökningar utgjorde ca 29 000, innebär en höjning med 75 %. Särskilt utpräglad har ökningen varit i fråga om personer i åldern 63—66 år, dvs. den grupp som reformen i första hand tog sikte på.

Trots att 1970 års reform uppenbarligen inneburit en avsevärd förbättring av möjligheterna att erhålla förtidspension har de nya bestämmelserna utsatts för kritik. Anledningen härtill torde — som anges i propositionen — främst vara att de myndigheter som har att pröva frågor om förtidspension till följd av reglernas utformning måst ingå i en prövning av medicinska faktorer även i sådana fall där arbets-

marknadsmässiga och övriga skäl för pension i och för sig varit för handen och att detta i enstaka fall medfört att äldre förvärvsarbetande utestängts från pension.

Förslaget i propositionen innebär, som inledningsvis nämnts, att äldre förvärvsarbetande skall kunna erhålla förtidspension på rent arbetsmarknadsmässiga grunder utan någon särskild medicinsk prövning. En förutsättning är emellertid att den förvärvsarbetande i egenskap av medlem i erkänd arbetslöshetskassa skall ha uppburit ersättning från sådan kassa under den längsta tid (450 dagar) ersättning kan utgå.

Utskottet kan ansluta sig till den i propositionen uttalade uppfattningen att det med den strukturomvandling som för närvarande pågår i näringslivet finns välgrundade sociala skäl att jämställa äldre förvärvsarbetande som blir varaktigt arbetslösa med dem som nu är berättigade till förtidspension. På grund härav är utskottet också berett biträda förslaget att äldre, från arbetslöshetskassa utförsäkrade personer skall vara berättigade till förtidspension.

I samtliga motioner riktas kritik mot att som förutsättning för rätt till förtidspension utan hälsoprövning skall gälla att den förvärvsarbetande utförsäkrats från arbetslöshetsförsäkringen. Motionärerna framhåller att många förvärvsarbetande i dag inte är medlemmar i någon arbetslöshetskassa och de anser därför den i propositionen förordade begränsningen av rätten till förtidspension oacceptabel från rättvisesynpunkt. I motionerna anvisas olika vägar för att bereda även oförsäkrade möjlighet att erhålla förtidspension. Enligt motionärerna i motionerna 1972: 1579 och 1972: 1619 bör en äldre förvärvsarbetande efter en kvalifikationstid om fem månader räknat från arbetslöshetens början tills pensionen kan börja utgå vara berättigad till förtidspension om förutsättningarna att erhålla sådan pension i övrigt är uppfyllda. Enligt motionen 1972: 1579 bör krävas att den arbetslöse hos arbetsförmedling anmält sig som arbetssökande och inte kunnat beredas lämplig sysselsättning. Även motionen 1972: 1618 innehåller yrkande att förtidspension skall kunna beviljas utan att den förvärvsarbetande tillhör erkänd arbetslöshetskassa. I motionen 1972: 1580 slutligen yrkas att rätten till förtidspension skall utvidgas att gälla även den som — utan att vara medlem i arbetslöshetskassa — uppburit omställningsbidrag under 21 månader.

Propositionens förslag innebär att en mycket stor del av de förvärvsarbetande som man vill nå med den i propositionen föreslagna lagstiftningen kommer att kunna erhålla förtidspension. Genom kravet på medlemskap i en frivillig försäkringsform, som inte hör under den allmänna försäkringen, utesluts emellertid från den mildare pensionsprövningen vissa grupper äldre förvärvsarbetande, vilka enligt utskottets mening också bör ha möjlighet att på arbetsmarknadsmässiga grunder träda i pension före 67 års ålder. Inom utskottet har diskuterats olika möjligheter att åstadkomma bestämmelser som tillgodoser rättvisekravet och

samtidigt innebär en garanti för att bestämmelserna inte kommer att missbrukas. Vid denna prövning har utskottet funnit den i motionen 1972: 1580 anvisade lösningen vara förenad med uppenbara fördelar.

Omställningsbidrag utgår enligt arbetsmarknadskungörelsen — förutom till arbetslösa i åldern 60—66 år som fått ersättning från arbetslöshetsförsäkringen under längsta möjliga tid — också till arbetslösa i samma ålder som inte tillhört arbetslöshetsförsäkringen. Bidrag kan utgå både till den som varit anställd och till den som varit egen företagare under förutsättning att vederbörande sammanlagt minst två av de tre år som föregått arbetslösheten haft sin huvudsakliga försörjning genom avlönat arbete för annans räkning eller genom sedermera avvecklad verksamhet som självständig företagare. I vissa fall kan omställningsbidrag utgå även till den som fyllt minst 55 år. Som förutsättning härför gäller att vederbörande blivit arbetslös som en omedelbar följd av nedläggning av eller bestående ändring i driften vid företag där han varit anställd eller av sådan avveckling av hans verksamhet som självständig företagare som beror på strukturrationaliseringar i ortens näringsliv eller i den näringsgren där han utövat verksamhet. Omställningsbidrag till den som ej är arbetslöshetsförsäkrad börjar utgå när arbetslösheten varat två månader, räknat fr. o. m. den dag då anmälan om arbetslöshetens inträde gjordes. Även den som före arbetslöshetens inträde haft deltidsarbete är berättigad till omställningsbidrag.

Ett bifall till motionen 1972: 1580 innebär visserligen en utvidgning i förhållande till propositionens förslag av möjligheterna att erhålla förtidspension. Möjligheterna begränsas emellertid till sådana fall då vederbörande verkligen varit förvärvsarbetande men blivit arbetslös till följd av strukturrationaliseringar. Därmed tillgodoser man enligt utskottets mening det syfte man med propositionen velat uppnå. Vid behandlingen av propositionen har inom utskottet uttalats farhågor för att övergångsproblem skulle kunna uppkomma i samband med att de nya bestämmelserna träder i kraft den 1 juli 1972. Det har gjorts gällande att sådana personer som nämnda dag inte tillhör någon erkänd arbetslöshetskassa och inte heller uppbär omställningsbidrag kommer att under avsevärd tid sakna möjlighet att erhålla förtidspension. Med anledning härav vill utskottet erinra om att sådana personer har möjlighet att ansöka om förtidspension enligt de regler som redan nu gäller. De kan också söka omställningsbidrag och i förekommande fall efter karenstiden om två månader samt ytterligare 21 månader, under vilken sistnämnda tid de uppbär omställningsbidrag, få förtidspension.

Med det anförda tillstyrker utskottet bifall till motionen 1972: 1580 i förevarande del. Som motionärerna anförat bör kvalifikationstiden bestämmas till 21 månader. Genom utskottets ställningstagande blir också motionerna 1972: 1579, 1972: 1618 och 1972: 1619 i huvudsak tillgodosedda.

I samband med tillkomsten av 1970 års reform bestämdes att åldern 63 år skulle vara en riktpunkt till ledning för tillämpningen av bestämmelserna om rätt till förtidspension. I motionen 1972: 1580 yrkas riksdagsuttalande av innebörd, att förtidspension i normalfallen skall kunna medges redan vid 60 års ålder. I propositionen 1970: 66 som innehöll förslaget till 1970 års lagändringar framhöll chefen för socialdepartementet att varje pensionsfall måste bedömas efter de föreliggande förhållandena, där åldersfaktorn kommer in som ett men inte ensamt avgörande moment, och att man bör utgå från en successivt liberalare bedömning vid ökande ålder. Andra lagutskottet (2LU 1970: 34) ansåg sig böra biträda förslaget om en åldersgräns på 63 år. En förutsättning härför var dock enligt utskottets mening att åldersgränsen gav utrymme för undantag, så att man genom en flexibel tillämpning av bestämmelserna verkligen kunde nå de arbetstagare vilkas individuella förhållanden motiverade pensionering i förtid. Sedan bestämmelserna tillämpats en tid fick — menade utskottet — erfarenheterna visa om det var motiverat att ta upp frågan om en ytterligare liberalisering. Riksdagen biföll utskottets hemställan.

Även socialförsäkringsutskottet, som instämmer i det uttalande andra lagutskottet gjorde 1970, anser 63-årsgränsen väl avvägd och utskottet vill understryka att ett bifall till utskottets förslag att knyta rätten till förtidspension till omställningsbidragen givetvis inte får innebära, att åldersfaktorn tillmätts en annan betydelse i omställningsbidragsfallen än i de fall då vederbörande uppburit ersättning från arbetslöshetskassa. De nu gällande reglerna om förtidspension antogs så sent som 1970. Förslaget i propositionen med den ändring däri som föreslås av utskottet innebär en icke oväsentlig utbyggnad av förtidspensionen. Med hänsyn härtill finner utskottet det inte motiverat att i detta sammanhang ta upp frågan om en ytterligare liberalisering av rätten till förtidspension. Utskottet avstyrker följaktligen bifall till motionen 1972: 1580 i förevarande del.

Mot de förslag i propositionen som avser beräkning av äktamapension för förfluten tid och ändring i förordningen (1954: 519) angående kostnadsfria eller prisnedsatta läkemedel har utskottet inte funnit anledning till erinran. Inte heller har utskottet någon erinran mot förslaget till ändring av 18 kap. 9 § AFL eller det förslag till redaktionell ändring som gäller förordningen (1959: 552) angående uppbörd av vissa avgifter enligt lagen om allmän försäkring m. m.

Med hänvisning till det anförda hemställer utskottet

A. *beträffande förslaget till lag om ändring i lagen (1962: 381) om allmän försäkring*

att riksdagen

1. med anledning av propositionen 1972: 55 i förevarande

del och med bifall till motionen 1972: 1580 i motsvarande del samt med anledning av motionerna 1972: 1579, 1972: 1618 och 1972: 1619 antar det vid propositionen fogade förslaget till lag om ändring i lagen (1962: 381) om allmän försäkring med den ändringen, att 7 kap. 1 § erhåller följande såsom *utskottets förslag* betecknade lydelse:

Kungl. Maj:ts förslag

Utskottets förslag

7 kap.

1 §

Rätt till folkpension i form av *f ö r t i d s p e n s i o n* tillkommer försäkrad, som fyllt sexton år och som ej åtnjuter ålderspension enligt denna lag, för tid före den månad, då han fyller sextiosju år, därest hans arbetsförmåga på grund av sjukdom eller annan nedsättning av den fysiska eller psykiska prestationsförmågan är nedsatt med minst hälften och nedsättningen kan anses varaktig.

Rätt till förtidspension tillkommer även äldre försäkrad, som är arbetslös och som i egenskap av medlem i erkänd arbetslöshetskassa uppburit ersättning från sådan kassa under den längsta tid ersättning kan utgå, därest hans möjlighet att bereda sig fortsatt inkomst genom sådant arbete som han tidigare utfört eller genom annat för honom tillgängligt lämpligt arbete är nedsatt med minst hälften och nedsättningen kan anses varaktig.

Rätt till förtidspension tillkommer även äldre försäkrad, som är arbetslös och som i egenskap av medlem i erkänd arbetslöshetskassa uppburit ersättning från sådan kassa under den längsta tid ersättning kan utgå *eller som under 21 månader uppburit omställningsbidrag enligt 102 § arbetsmarknadskungörelsen (1966: 368)*, därest hans möjlighet att bereda sig fortsatt inkomst genom sådant arbete som han tidigare utfört eller genom annat för honom tillgängligt lämpligt arbete är nedsatt med minst hälften och nedsättningen kan anses varaktig.

Kan nedsättning av arbetsförmågan icke anses varaktig men kan den antagas bliva bestående avsevärd tid, äger den försäkrade rätt till folkpension i form av *s j u k b i d r a g*. Sådant bidrag skall vara begränsat till viss tid; och skall i övrigt vad som är stadgat om förtidspension enligt första stycket gälla beträffande sjukbidrag.

2. avslår

- a) motionen 1972: 1579,
- b) motionen 1972: 1618,
- c) motionen 1972: 1619,

i den mån de icke kan anses besvarade genom vad utskottet ovan anfört och hemställt;

B. *beträffande propositionen i övrigt*

att riksdagen med bifall till propositionen 1972: 55 i förevarande delar antar vid propositionen följande förslag till

- 1) lag om ändring i förordningen (1954: 519) angående kostnadsfria eller prisnedsatta läkemedel,
- 2) lag om ändring i förordningen (1959: 552) angående uppbörd av vissa avgifter enligt lagen om allmän försäkring, m. m.;

C. *beträffande åldersgräns för erhållande av förtidspension*

att riksdagen avslår motionen 1972: 1580 i motsvarande del.

Stockholm den 21 april 1972

På socialförsäkringsutskottets vägnar

TORSTEN FREDRIKSSON

Närvarande: herrar Fredriksson (s), Carlsson i Vikmanshyttan (c), Lundberg (s), Jonsson i Mora (fp), fröken Sandell (s), herrar Ringaby (m), Karlsson i Ronneby (s), Persson i Stockholm (s), Mundebo (fp), fru Håvik (s), fröken Pehrsson (c), herrar Olsson i Stockholm (vpk), Andersson i Nybro (c), Lindström (s) och Andersson i Ljung (m).